
پیشگفتار

ناب‌ترین دانش آن است که به ما بیاموزد چگونه غیرممکن‌ها را ممکن سازیم. آینده پژوهی چنین دانشی است.

آینده گاه بسیار پیچیده و متفاوت با امروز است و به همین خاطر پیش‌بینی رویدادهای آینده بسیار دشوار است. رویدادهای غیرمنتظره آینده گاهی تمام انتظارات و پیش‌بینی‌های ما را در هم می‌ریزند و گویی توان تفکر ما را به تمسخر می‌گیرند. با همه اینها دست روی دست گذاشتن و تسلیم محض در برابر آینده نیز در شأن انسان فرهیخته امروز نیست.

آینده‌پژوهان با اعتقاد به همین باور است که نه تنها برای شناخت آینده تلاش می‌کنند، بلکه پا را از این هم فراتر گذاشته و سخن از تغییر آینده و خلق آینده به میان می‌آورند. به اعتقاد آنها بشر همانگونه که طبیعت را به تسخیر درآورده، روزی بر آینده نیز تسلط خواهد یافت.

آنچه امروز پیش‌بینی آینده را بیش از پیش دشوار و پیچیده کرده، شتاب روزافزون تغییرات است؛ تغییر و پیشرفت در عرصه دانش و فناوری که تحولاتی عظیم و گاه غیرمنتظره را در عرصه‌های مختلف زندگی انسان پدید آورده است.

موج سهمگین تحولات و پیامدهای آنها، پرسش‌های جدی و مهمی را در ذهن پژوهشگران پدید آورده است:

- با وجود این تغییرات و پیچیدگی‌ها، آینده چگونه خواهد بود؟
- چگونه می‌توانیم تحولات آینده را پیش‌بینی کنیم؟
- چگونه می‌توانیم خود را برای رویارویی با تحولات آینده آماده کنیم؟
- چه نقشی می‌توانیم در ساختن آینده داشته باشیم؟

طرح پرسش‌هایی از این دست بود که اهمیت و ضرورت مطالعه علمی و نظام‌مند را درباره آینده بیش از پیش روشن ساخت و در نهایت به ظهور دانش نوین آینده‌پژوهی در اواخر قرن نوزدهم انجامید.

آینده‌پژوهی حوزه پژوهشی جدید و میان‌رشته‌ای است که با شیوه‌هایی کاملاً علمی و منطقی درباره آینده مطالعه می‌کند. آینده‌پژوهان مجموعه‌ای از مفاهیم، نظریه‌ها، روش‌ها و اصول بنیادین را فراهم آورده‌اند که می‌توان آنها را به دیگران آموخت و از آنها در عرصه عمل استفاده کرد.

آینده‌پژوهی، نوعی پیشگویی تصادفی به کمک جام جهان‌نما و فال و امثال اینها نیست، بلکه یک حوزه مطالعاتی معتبر است که در حال حاضر در دانشگاه‌های سراسر دنیا و از جمله دانشگاه‌های داخل کشور در سطح کارشناسی ارشد و دکترا تدریس می‌شود.

آینده‌پژوهی نه مدعی است که می‌تواند آینده را به طور قطعی پیش‌بینی کند و نه در صدد رویابافی برای آینده است. آینده‌پژوهی علم و هنری است که با مطالعه گذشته، حال و آینده، می‌کوشد آینده بهتری را برای تک‌تک افراد، سازمان‌ها، جامعه و بشریت رقم بزند.

اما آینده‌پژوهی تنها خاص سیاستگذاران یا مدیران نیست، تک‌تک مردم می‌توانند از این دانش با ارزش و کاملاً کاربردی برای شناخت آینده و دستیابی به آینده بهتر بهره ببرند.

درباره این کتاب

اگرچه تعداد انگشت‌شماری از پژوهشگران کشورمان در ۵۰ سال اخیر جسته و گریخته مطالعاتی درباره آینده علم و فناوری انجام داده و چند پروژه مرتبط با این حوزه را در کشور اجرا کرده‌اند، اما از آغاز فعالیت‌های رسمی آینده‌پژوهی در کشورمان یک دهه بیشتر نمی‌گذرد. البته اکنون هم به اعتقاد من این دانش در کشور نوپاست و آنگونه که باید برای معرفی گسترده آن تلاش نشده است. در این مدت پژوهشگران و اندیشمندان این حوزه، کتاب‌های ارزشمندی را بیشتر در قالب ترجمه و تعدادی هم در قالب تالیف به چاپ رسانده و به جامعه علمی کشور تقدیم کرده‌اند. اغلب این کتاب‌ها برای پژوهشگران این حوزه و یا دانشجویان آینده‌پژوهی نوشته شده است.

در چند سال اخیر علاقه‌مندان زیادی در نشست‌های مختلف و بخصوص در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران با مشاهده نام "انتشارات آینده‌پژوه" در سر درِ غرفه، کنجکاو شده و از معنای آینده‌پژوهی می‌پرسیدند و خواهان کتابی به زبان ساده درباره این حوزه بودند که به صورت خلاصه مفاهیم، روش‌ها و رویکردها را به آنها معرفی کند. جای خالی کتابی برای معرفی آینده‌پژوهی که با اتکا بر نظرات آینده‌پژوهان برجسته داخل و خارج از کشور، و برای مخاطب عام مانند دانشجویان سایر رشته‌ها یا حتی دانش‌آموزان دبیرستانی قابل فهم باشد؛ خالی بود.

به همین دلیل تصمیم گرفتم کتابی در این زمینه بنویسم و در جای جای کتاب به نظریات آینده‌پژوهان پیشکسوت استناد کنم؛ آنانی که آینده‌پژوهی را با مطالعه آثار ارزشمند آنها آموخته بودم.

خوانندگان با مطالعه این کتاب ضمن آشنایی با مفاهیم، با اندیشمندان بنام این حوزه در داخل و خارج کشور نیز آشنا می‌شوند.

نام آینده‌پژوهان همراه با مشخصات دقیق منابع و حتی شماره صفحه قید شده است. بدین ترتیب خوانندگان برای تکمیل مطالعات خود می‌توانند به آثار معتبر و منابع دست اول رجوع کنند و به سراغ کارهای به اصطلاح کُپی پیست نروند. فصل اول و در آغاز کتاب، با ارائه تعاریف گوناگون، خواننده قدم به قدم با تعریف آینده‌پژوهی آشنا می‌شود. در فصل دوم اصطلاحاتی که بیشتر در این حوزه مورد استفاده قرار می‌گیرد، تعریف می‌شود.

فصل سوم چهار رویکرد و گونه مهم را در آینده‌پژوهی به بحث می‌گذارد و فصل چهارم خوانندگان را با مبانی فکری و پیش‌فرض‌های آینده‌پژوهی آشنا می‌کند. در فصل پنجم اهداف آینده‌پژوهی را برمی‌شماریم و در فصل ششم نگاهی به چند تکنیک مهم در آینده‌پژوهی می‌اندازیم.

در پیوست هم علاقه‌مندان می‌توانند اطلاعات اولیه‌ای درباره آینده‌پژوهی دینی به دست آورند.

در فهرست منابع هم می‌توانید با آثار برجسته و معتبر تالیف و ترجمه در حوزه آینده‌پژوهی آشنا شوید.

مرضیه فخرایی

مؤلف و مدیر مسوول انتشارات